

Ристо Бесаровић

НЕКИ МОМЕНТИ У РАЗВИТКУ ЕТНИЧКИХ ОДНОСА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ И ЊИХОВ ОДРАЗ НА КУЛТУРНИ ЖИВОТ У ПЕРИОДУ ОД 1878. ДО 1918.

Пошто узимам ријеч послје исцрпног и документованог излагања друга Хаџибеговића, желим одмах да кажем да немам припремљено ни предавање ни писани реферат. Ограничићу се у свом излагању на то да дам само неколико напомена у вези са овом темом и да укажем на неке моменте у развоју етничких односа у Босни и Херцеговини и њихов одраз на културни живот који се манифестовао на овом подручју под аустроугарском управом.

Ако се хронолошки прати развој културног живота у Босни и Херцеговини у том временском раздобљу од четири деценије, мислим да, прије свега, сваком, иоле пажљивијем, посматрачу пада у очи да је у прво вријеме аустроугарске окупације досељенички елемент организатор и носилац свих или готово свих културних активности на овом подручју. То је у првом реду случај са организовањем музичког, концертног живота, првенствено у Сарајеву и још неким већим мјестима, гдје је досељенички елемент био бројнији. У Сарајеву је музички, концертни живот био прилично развијен, можда знатно развијенији него што смо ми о томе имали представу. Иницијатори тих бројних музичких приредби налазе се међу врховима аустроугарске окупационе управе у Босни и Херцеговини. Њихов основни покретач у таквим настојањима је првенствено задовољење њихових властитих потреба, наиме властитих потреба прилично бројног војног и цивилног апарата, који је дошао из културно развијенијих средина и коме је, да би остао у окупираним крајевима, ипак требало створити, поред осталог, и какав – такав културни живот на који је тај апарат, заједно са својим бројним фамилијама, био навикао у крајевима из којих је дошао у Босну и Херцеговину. Одатле и први концерти који су давани у Сарајеву и неким другим мјестима имају првенствено ту публику. (Извођачи програма на тим концертима су у прво вријеме били оркестри војних јединица које су биле стациониране на окупираном подручју и у солистичким тачкама музичких програма претежно поједини официри и чиновници и њихове жене или кћерке.) За такву публику су даване и бројне представе појединих њемачких позоришних дружина које су долазиле на гостовања у Босну и Херцеговину или су се ту дуже задржавале, очигледно кад су за то имале довољно разлога. Из тог аспекта посматран, веома занимљив је податак да је у Сарајеву 1881. године један предузимљиви пословни човјек саградио по хитном поступку зграду за позориште. У њој је давало представе њемачко позориште под управом Хајнриха Спире и други бројни позоришни и

оперетни ансамбли који су долазили на гостовања у Сарајево из разних позоришних и музичких центара.

Истина, за многа од тих гостовања постојали су и други разлози. Почетком овог вијека, дошло је, као што је познато, до наглог продора филма на свјетску сцену. Гдје се год филм тада појавио у развијенијим културним срединама, он је угрожавао позориште, одвлачећи му, макар и привремено, публику. (У наше вријеме свјedoци смо појаве да телевизија угрожава и позориште и филм.) Тако је било и у аустријској метрополи, гдје је огроман број биоскопа (према статистичким подацима, у самом Бечу је 1909. године било 76 биоскопа) довео у тешку кризу многа позоришта. Стога су гостовања бројних позоришних ансамбала у Босни и Херцеговини, гдје је и позориште, као и филм, још увијек имало драж новине, диктирана и другим потребама, представљајући за неке од њих излаз из кризе у којој су се одједном нашли. Није случајно што на страницама сарајевске дневне и информативне штампе нису, за разлику од бечке или загребачке, нашле мјеста бројне жалопојке о угрожавању позоришта од стране филма и, посебно, о негативном утицају филма на психу омладине.

Кад је ријеч о прилично хетерогеном досељеничком елементу који је дошао у Босну и Херцеговину после 1878. године, мислим да треба правити разлику између странаца и осталих досељеника. Ово наглашавам стога што се у досадашњој дискусији употребљавао готово искључиво први термин. Сматрам да досељенике у Босни и Херцеговини из других југословенских средина, међу њима је било највише Срба и Хрвата из Војводине и Хрватске, ми не можемо третирали као странце. Апсурдно би било у категорију странаца сврстати, на примјер, Косту Травња, дугогодишњег диригента сарајевских пјевачких друштава »Слога«, »Лири« и »Пролетер«, или Стеву Калуђерчића, истакнутог просвјетног радника, једног од покретача »Босанске виле« и посланика у Босанскохерцеговачком сабору због тога што су се доселили у Босну из Војводине, мада су читав свој радни вијек провели у Сарајеву, потпуно се аклиматизирали са овом средином, дали јој својим радом значајан допринос и могу се, нема сумње, сматрати њеним саставним дијелом. Такав је случај и са многим другим личностима које су после 1878. године дошле у Босну и Херцеговину из других југословенских средина и оvdје оставиле видан печат својим јавним дјеловањем.

Досељенички елемент је давао основни тон културном животу у Босни и Херцеговини, нарочито у првој деценији аустроугарског управљања овим крајевима. Касније ће домаћи елемент све више долазити до изражаја у културном животу, као, уосталом, и у другим областима јавног дјеловања. Најприје ће то доћи до изражаја у пјевачким друштвима, поред чијаоница најмасовнијим пунктовима културног живота. Формирана на професионалној или националној основи, пјевачка друштва, »Слога« и »Требевих« у Сарајеву, »Гусле« и »Хрвоје« у Мостару, а затим и бројна друга у већим и мањим мјестима у Босни и Херцеговини, окупљаће у својим редовима домаћи елемент који је већ био дошао до тог нивоа да се његов удио у културном животу Босне и Херцеговине почео видно осјећати, тим више што су пјевачка друштва била пјевачка по називу, а знатно шира по стварном радијусу дјеловања. Оснивању ових пјевачких друштава претходила је појава Мушког пјевачког друштва (Männergessangsverein) у Сарајеву, састављеног претежно, ако не и искључиво од досељеничког елемента. Из редова досељеника регрутоваће се диригенти пјевачких друштава до

пред крај аустроугарског управљања Босном и Херцеговином. Неки од њих, као диригент и композитор Франђо Маћејовски, оснивач прве музичке школе у Сарајеву, заузеле видно мјесто у развоју музичке културе у Босни и Херцеговини.

Сличан процес се може уочити и у ликовној умјетности. За многе сликаре Босна и Херцеговина је све до окупације 1878. године била готово неоткривено подручје. Први страни сликари долазе овамо већ са првим окупационим трупима и остављају нам у својим цртежима своја виђења ове земље у овом тренутку њене историје. Веома атрактивна, по својим мотивима, Босна и Херцеговина је привлачила многог страног сликара за читаво временско раздобље 1878 – 1918. Највећи напор у окупљању страних сликара у Босни и Херцеговини учинио је Коста Херман ангажовањем ликовних умјетника за сарадњу у илустрованом књижевном часопису »Нада« и формирањем сликарског клуба у Сарајеву, састављеног од тих сликара. Прве генерације ликовних умјетника из Босне и Херцеговине појавиле се са својим изложбама у јавности тек при крају аустроугарског управљања овим крајевима. Тада долази до снажнијег темпа стварања свих профила интелектуалаца из ове средине, што је било првенствено последица дјеловања културно-просвјетних друштава »Просвјета«, »Гајрет« и »Напредак«, основаних почетком овог вијека.

Др Бранислав Ђурђев

ВРХУНСКА И НАРОДНА КУЛТУРА У XIX ВИЈЕКУ

Мислим да у XIX вијеку тј. у аустријском периоду проблем представља како ћемо ми приказати врхунску културу која се почиње да инсталира овдје у Босни и Херцеговини и народну културу која остаје мање више наслијеђена. То питање није само питање културне историје него то је питање везано са социјалном историјом. И, према томе, мислим да ће бити велик проблем који ће стајати пред нама, нарочито како ће то бити приказано, повезано са социјалним животом и осталим манифестацијама живота. Ту је онај проблем о којем смо раније говорили и често спомињали како ћемо ми културу и културну историју БиХ, с једне стране, приказати као достигнуће врхунске културе, што је постигнуто у културном развоју, и како ћемо социјалну функцију, односно како ћемо повезати са читавим развојем. Однос између елите и масе, то је проблем који није једноставно ријешити с обзиром на то да то у свим периодима није увијек исто.